

розвиненості теорії. Наукове товариство працює над успішним розвитком теорії, яка призведе до усунення таких розбіжностей.

Наукова теорія являє собою вищу форму формування наукового знання. Ця вища форма дає цілісне уявлення про істотних зв'язках і закономірностях конкретної досліджуваної області реальності. для свідомого, цілеспрямованого і планомірного розвитку тієї чи іншої наукової теорії в наш час недостатньо декларувати філософські основи взагалі, в їх, так би мовити, чистому вигляді, а треба конкретно визначати, які саме фундаментальні категорії, закони і принципи філософії, визначатимуть якісні зміни теорії на даному етапі її розвитку. Коли дана проблема лишається невирішеною, в науці має місце криза, яка зазвичай усвідомлюється як методологічна.

Література:

1. Білуха М. Г. Загальне поняття наукової теорії та її структури. – К.: Вища школа., 1997. – 271 с
2. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 142 с.
3. Попович М. В. Логіка і наукове пізнання. - К., 1971. – 304 с.
4. Петрушенко, В. Л. Основи філософських знань [Текст] : навч. посіб. / В. Л. Петрушенко. – 4-те вид., випр. і допов. – Львів : Магнолія 2006, 2011. – 312 с.

УДК 001.4:622.32

О. М. Ріба-Гринишин,
кандидат філологічних наук,
кафедри філології та перекладу

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ТЕРМІНІВ ГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Основними енергетичними ресурсами в сучасному світі залишаються такі вичерпні корисні копалини як нафта та природний газ. Актуальність дослідження проблем пов'язаних з їх видобутком, транспортуванням та переробкою зумовлюється не лише поступовим зменшенням зазначених ресурсів при щорічному збільшенні обсягів споживання, але й тим фактором, що нафтогазовий чинник став одним з найважливіших засобів реалізації національних інтересів, способом економічного та політичного тиску, предметом жорсткої боротьби на міжнародній арені.

Тому фахова лексика газової промисловості – це лексика, що інтенсивно постійно розвивається й активно взаємодіє з іншими пластами мови. Стрімкий розвиток газової промисловості та міжнародна інтеграція в цій сфері зумовлюють бурхливе зростання відповідної термінології та обумовлюють необхідність її всебічного дослідження. Цілком зрозуміло, що лінгвісти надають великого значення вивченню закономірностей утворення

термінів, їхньої структури, семантики, аспектів функціонування у різних текстах та в процесі перекладу

Науково-технічний переклад як особливий вид перекладацької діяльності виділяється серед інших видів перекладу по ознаці функціонально-стилістичної характеристики й жанрової приналежності перекладного матеріалу. Специфіка науково-технічного перекладу зводиться до специфіки передачі мовних та стилістичних особливостей, які властиві, в нашому випадку, німецькомовним текстам з газової промисловості при перекладі на українську мову. В процесі науково-технічного перекладу доводиться постійно орієнтуватися на норми даної мови у сфері словотворення, слововживання та синтаксичної побудови речень.

Більшість способів перекладу термінів газової промисловості спрямовані на лексико-семантичні трансформації. Трансформація як спосіб перекладу об'єднує такі прийоми як: конкретизацію, генералізацію, компенсацію. Трансформації умовно можна поділити на лексичні та граматичні. Перекладацькі лексичні трансформації – це різного роду зміни лексичних елементів мови оригіналу під час перекладу з метою адекватної передачі їх семантичних, стилістичних і граматичних характеристик із врахуванням норм мови перекладу та мовленнєвих традицій культури мови перекладу. Лексичний елемент перекладається не окремо, сам по собі, в ізоляції від речення та тексту, де він вживається, а в сукупності його контекстуальних зв'язків та функціональних характеристик. Таким чином досягається адекватність та точність перекладу слів (в тому числі і термінів)[2, 300]. Адекватний переклад можливий тільки на певному досить високому рівні лінгвокультурних контактів та за умови правильного та глибокого розуміння оригіналу як єдності змісту і форми.

В процесі перекладу лексичних елементів перекладні відповідники можуть утворюватися за рахунок звуження значення (конкретизація) та розширення значення (генералізація).

Генералізація (гіпонімічне перейменування за Р.П. Зорівчак) полягає в тому, що дещо специфічне, конкретне чи видове в перекладі передається узагальнено, тобто за допомогою родового поняття; конкретне, специфічне при цьому опускається, тобто вузьке поняття про реалію замінюється ширшим [3, 542], наприклад: німецький термін *der Erdöllager ohne Gaskappe* буде значно вужчим його українського відповідника *чисто нафтовий поклад*.

Конкретизація зводиться до заміни лексичної одиниці із ширшим лексичним значенням на вужче (родове поняття або гіперонім замінюється видовим поняттям). Конкретизація значення зумовлена розбіжностями у функціональних характеристиках словникових відповідників лексичних елементів оригіналу та традицій мовлення, наприклад: німецький термін *die Bohrrinsel* буде ширшим ніж більш конкретизований український відповідник *морська бурова платформа*.

Спосіб компенсації полягає у заміні стилістичних засобів оригіналу іншими рівноцінними стилістичними засобами в перекладному тексті чи в компенсуванні стилістичних засобів, опущених в одному місці, рівноцінними

стилістичними засобами в іншому, наприклад: *Für Erdöl und Erdgas wie auch für beliebige nutzbare Bodenschätze, die mit Sedimentgesteinen zusammenhängen, sind faziellstratigraphische, petrographische, strukturell-tektonische, hydrogeologische und geomorphologische Voraussetzungen der Bildung und Zerstörung der Lager bestimmend.* Словосполучення *für beliebige nutzbare Bodenschätze* перекладемо *для будь-яких корисних копалин*, опустивши слово *nutzbar*, оскільки його переклад компенсується перекладом слова *die Bodenschätze*, у перекладі якого на українську мову уже закладено значення *корисний*.

Міжмовно-еквівалентними способами перекладу є транскрипція, транслітерація та калькування.

При транскрипції відтворюється приблизна звукова форма іншомовного слова, наприклад: *die Porosität* (пористість), *hydraulischer Preventer* (гідравлічний превентор), а при транслітерації – графічна форма, наприклад: *der Dolomit* (доломит), *das Sol* (зол).

Транскрипція ґрунтується на фонетичному принципі, тобто на передачі українськими буквами звуків німецької назви. Транслітерація використовується тоді, коли важливо дотримуватись лексичної лаконічності позначення і разом з тим підкреслити специфічність фрагменту реального світу, який називається, якщо немає точного відповідника в мові перекладу.

Калькування – це переклад лексичної одиниці оригіналу шляхом заміни її складових частин – морфем чи слів їх лексичними відповідниками в мові перекладу, наприклад: *das Fünf-Punkt-Netz* (п'ятиточкова сітка), *die Bewertungsbohrung* (оціночна свердловина).

Крім наведених вище способів перекладу фахового тексту та термінології зокрема виділяють також наступні способи: контекстуальна заміна (Карабан В.І.), антонімічний переклад (Карабан В.І., Кияк Т.Р.), парафрастичний переклад (Кияк Т.Р., Науменко А.М., Огуй О.Д.).

Контекстуальна заміна – це лексична перекладацька трансформація внаслідок якої перекладним відповідником стає слово або словосполучення, що не є словниковим відповідником і що підібрано із врахуванням контекстуального значення слова, яке перекладається, його контексту вживання та мовленнєвих норм і традицій мови перекладу, наприклад: *Jede Sonde hat eine bestimmte Lebenszeit* – *Кожна свердловина має визначений період експлуатації*. Терміносполучення *період експлуатації* підібране до німецького терміна *die Lebenszeit*, який має значення *життя, час життя*, враховуючи специфічність вживання у фаховому контексті. Саме такий переклад даного терміна обґрунтовується наступним німецькомовним контекстом: *Diese untergliedert sich meist in die drei nachstehend aufgeführten Abschnitte. In der ersten Periode schießt das Öl in grossen Mengen heraus, die zweite Periode ist die Zeit der beständigen Förderung und schließlich kommt die Sonde in die dritte, die Pumpperiode* [4].

При антонімічному перекладі як одиниця перекладу використовується та, значення якої протилежне до семантики вихідної одиниці. Внаслідок цього стверджувальне речення замінюється заперечним, тобто підбирається

антонім із запереченням до вихідного поняття, наприклад: *nicht geförderte Ressourcen* – *ресурси в надрах*;

Проте В.І. Карабан вважає, що по суті термін “антонімічний переклад”, який зустрічається в перекладацькій літературі, є неточним, оскільки слово, що перекладається не змінюється на антонім в мові перекладу, а змінює лише форму на протилежну, тоді як його значення, зміст залишаються без особливих змін. Тому для позначення даного способу перекладу краще використовувати термін “формальна негативація”, в якому підкреслюється саме зміна форми слова або словосполучення і не йдеться про антонімічність як таку, що пов’язана із зміною змісту на протилежний [2, 291].

Парафрастичний переклад – це такий спосіб перекладу, при якому лексична одиниця замінюється (чи доповнюється) словосполученням, яке дає відносно повне визначення його значення засобами мови перекладу, наприклад: *Welche Rolle die Transportgesellschaften in der Gründerjahren der modernen Öldindustrie in den USA gespielt haben, ist bereits dargelegt worden* [4, 56] Термін *in der Gründerjahren* – *період грюндерства*, можна уточнити, або замінити дану реалію описом – *період в Німеччині після франко-пруської війни 1870-1871*.

Причинами існування лексичних перекладацьких трансформацій є перш за все розбіжності в картині світу німецької та української мов (тобто розбіжності у членуванні дійсності за допомогою номінативних елементів), особливості багатозначності німецьких та українських слів, особливості словотвору та термінотворення в німецькій та українській мовах.

Під граматичною перекладацькою трансформацією розуміється зміна граматичного характеру слова, словосполучення або речення у перекладі. Розрізняють п’ять основних видів граматичних трансформацій.

Пермутація (перестановка) – це зміна порядку слів у словосполученні або реченні, наприклад: *die Gestängeberechnung* (*розрахунок бурильних труб*).

Субституція (заміна) – внаслідок перекладу змінюються граматичні ознаки словоформи, частин мови, членів речення та речень, наприклад: іменник *die Destillationsanlagen* – замінюється при перекладі словосполученням *дистильційні установки*. Слід підкреслити, що субституція такого виду є характерним явищем при перекладі, оскільки в німецькій мові газової промисловості одним з найбільш продуктивних способів творення термінів є композиція, яка на українську мову передається відповідно словосполученням: прикметник + іменник; можливий також перехід слова з однієї частини мови в іншу.

Додавання – це граматична трансформація, внаслідок якої в перекладі збільшується кількість слів, словоформ або членів речення з метою правильної передачі оригіналу, та або дотримання мовленнєвих норм, що існують в культурі мови перекладу, наприклад: *Oft wurden die Felder nicht einmal zu 25% ausgebeutet* [4, 53] – *Часто нафтогазоносні поля розроблялися не більше 25%*.

Вилучення – це така граматична трансформація, внаслідок якої в перекладі вилучається певний мовний елемент (плеонастичний або тавтологічний), який за нормами мови перекладу є частиною імпліцитного смислу тексту, наприклад: *Zu geringe Flüchtigkeit hat, besonders bei niedrigen*

Ausstemperaturen, einen schlechten Start zufolge, zu grosse Flüchtigkeit führt zu hohen Verdampfungsverlusten und zu Schwierigkeiten bei der Benzinzuleitung zum Vergasser [4, 84] Термін *die Flüchtigkeit* - *леткість* вживається в даному реченні двічі, тому в українському перекладі в другому випадку його слід опустити, щоб уникнути тавтології: *Надто низька леткість, особливо при низькій зовнішній температурі, має наслідком поганий старт, надто висока – призводить до високих втрат на випаровування та труднощі при подачі бензину в карбюратор.*

Комплексна граматична трансформація включає дві або більше простих граматичних трансформації (наприклад, під час перекладу одночасно здійснюється перестановка та додавання): *Von Schiffen, die Sumatra anliefern, sah man in meilemweiter Entfernung riesige, von Verbrennen des Benzins herführende Russwolken [4, 83]* – *З кораблів, які заходили в порт на острові Суматра, бачили на велику відстань величезні хмари сажі, від спалювання бензину, які раптово наближались.*

Розглядаючи приклади трансформацій, не можна не погодитися з думкою В. І. Карабана, що поділ труднощів перекладу на граматичні та лексичні є досить умовний, бо в кожній мові граматичне тісно пов'язане з лексичним, і спосіб передачі у перекладі граматичних форм і конструкцій нерідко залежить від їхнього лексичного наповнення. Ця взаємодія призводить до складної мовно-текстової трансформаційної операції. Проте перекладений текст передає лише основну частину оригіналу, максимально наближену до оригінальної картини світу, бо при міжмовних трансформаціях частина інформації (переважно фонові) губиться. Повноцінний переклад можливий тільки за умови правильного та глибокого розуміння оригіналу як єдності змісту та форми. В основі правильного перекладу лежить принцип адекватності, тобто відповідності перекладу тексту оригіналу [1, 12].

Отже, використання різних способів перекладу допомагає перекладачам до мінімуму зменшити розходження між текстом оригіналу та перекладеним текстом, зберігаючи картину світу двох мов.

Література:

1. Ігнатова Н. М. Трансформаційний переклад: засоби та можливості // Актуальні проблеми науково-технічного перекладу. – Дніпропетровськ: Видавництво НГУ, 2005. – С. 12-18.
2. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. – Вінниця.: Нова книга, 2002.- 564с.
3. Кияк Т. Р., Науменко А. М., Огуй О. Д. Теорія і практика перекладу (німецька мова). – Вінниця: Нова книга, 2006. – 586С.
4. Erdöl Quell der Vielfalt. VEB Fachbuchverlag. - Leipzig, 1962.